

פרופ' יונתן גרוסמן

47 מנחת חינוך או מנחת חביתין

בשיעורים האחרונים עקבנו אחר תורת המנחה. כנספח לקורבן זה, מזכירה התורה מנחה נוספת, שעל "אהרן ובניו" להקריב מידי יום:

"זֶה קָרְבַּן אֶהְרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַה' בַּיּוֹם הַמָּשָׁח אֹתוֹ עֲשִׂירַת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מִחֻצֵיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמִחֻצֵיתָהּ בָּעֶרֶב. עַל מִחְבַּת בֶּשֶׂמֶן תַּעֲשֶׂה מְרֻבָּת תְּבִיאָנָה תְּפִינֵי מִנְחַת פְּתִימִים תִּקְרִיב רֵיחַ נִיחַח לַה'. וְהִלַּחַן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתֵּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חֶק עוֹלָם לַה' כְּלִיל תִּקְטֹר. וְכֹל מִנְחַת כֹּהֵן כְּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֹאכְלוּ"

(ויקרא ו', יב-טז).

עוד לפני שנבחן במה בדיוק עוסק ציווי זה ומהי מנחה זו, יש לשים לב לשילוב אופני הכנת המנחות שמתרחש במנחה זו:

"עַל מִחְבַּת בֶּשֶׂמֶן תַּעֲשֶׂה" – בבסיסה מדובר במנחת מחבת.

"מְרֻבָּת תְּבִיאָנָה" (רש"י: "חלוטה ברותחין כל צרכה") – בדומה למנחת מרחשת.

"תְּפִינֵי מִנְחַת פְּתִימִים" (רש"י: "אפויה אפיות הרבה, שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת") – אפויה בתנור כמו מאפה תנור.

שילוב המנחות כולן במנחת כהן זו אינו מקרי והוא כבר מצביע על כך שיש במנחת הכהן הנידונה דבר מה כללי, העומד בהקבלה למנחות כולן.

על מה מדובר כאן? מהי אותה מנחה שאֶהְרֹן וּבָנָיו מצטווים עליה כאן? בפסוקים יש שתי נימות והשאלה על איזו מהן לשים את המוקד. מן העבר האחד, מהניסוח: "אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַה' בַּיּוֹם הַמָּשָׁח אֹתוֹ", נדמה

שמדובר כאן ב'מנחת חינוך': בפעם הראשונה שכל כוהן מתחיל לעבוד¹, ביום שבו הוא נמשח לתפקידו הראשונה, עליו להביא קורבן מנחה, שאת מחציתה עליו להקטיר בבוקר ומחציתה בערב. מצד שני, לפי קריאה זו קשה להלום את המשך הפסוק שמצווה על הקרבת קורבן זה 'תמיד': "עֲשִׂירַת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מִחֻצֵיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמִחֻצֵיתָהּ בָּעֶרֶב". ניסוח זה רומז לקריאה האלטרנטיבית: לפנינו חובה תמידית יום-יומית, הדומה בתבניתה לעולת התמיד. בכל יום – בבוקר ובערב – צריך נציג הכהנים להקריב קורבן מנחה.

ההתלבטות כאן כה גדולה עד כי חז"ל אימצו את שתי הקריאות גם יחד, ולפי הכרעתם יש בפסוקים שלפנינו שני ציוויים: 'מנחת חינוך' שכל כהן מביא ביום שהוא מתחיל לעבוד (מנחה המוקטרת בבת אחת); ו'מנחת חביתין' שהכוהן הגדול מקריב מידי יום כמסגרת לעבודתו: מחציתה בבוקר ומחציתה בערב.² לפי חז"ל מדובר בשתיים-עשרה חלות וראשונים התלבטו כיצד בדיוק יש להכין חלות אלו וכיצד יש להקריבן בבוקר ובערב.³

לפי הלכות חז"ל, מנחת החביתין שהכוהן היה מביא בכל יום, הייתה מובאת לצד קורבן התמיד (הן בשחר והן בין-הערביים). עם הקרבת התמיד היו מקריבים גם מנחת נסכים שנספחת אליו, ואחריהם היה הכוהן מקריב את מנחת החביתין שלו (ולאחר מכן היו מנסכים את היין שמתלווה גם הוא לעולת התמיד). היתרון הבולט של קריאה זו על פני הצעת מנחת החינוך היא כאמור בלשון 'תמיד' אך גם בעצם הניסוח – "מִחֻצֵיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמִחֻצֵיתָהּ בָּעֶרֶב" שמזכיר את הניסוח של עולת התמיד שמקריבים בכל יום: "אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם" (במדבר כ"ח, ד). יש אומנם הבדל בין עולת התמיד למנחת החביתין, שהרי התמיד אינו כבש אחד שנחצה ומוקרב בשני זמנים שונים, אלא שני כבשים שלמים (נתייחס לכך עוד להלן), אך גם כך הדמיון ניכר.

על יחס שתי המנחות העולות מהפסוקים (לפי קריאת חז"ל), כתב בצדק לאחרונה הרב דוד הלל וינר, שמנחת

כלומר, האם זה דין בחפצא או בגברא, ועוד. חלק מהדיונים האלו יוזכרו להלן.

3 מנחת החביתין עשויה מעשירית האיפה סולת, שהיא בערך 2.28 ליטר. את המנחה אופים לשתים עשרה חלות. נחלקו הראשונים האם המחציות מתחלקות באופן של שש חלות בבקר ושש חלות בין הערביים, או שמא מחצית מכל השתיים-עשרה בכל הקרבה (ראו ברמב"ם, מעשה הקרבנות פרק י"ג, הל' ד', ובהשגות הראב"ד שם).

1 עקרונית דבר זה יכול להיות בהגיע הכוהן לגיל שלש עשרה, אבל לפי הרמב"ם (פ"ה מהלכות כלי המקדש, טו) הכהנים היו מונעים את אחיהם מלעבוד עד שהגיעו לגיל עשרים.

2 יש מקום לדון מה יחס שתי מחציות מנחה זו, ואם הדבר דומה לשני כבשי התמיד. בספרות ההלכה יש דיונים נרחבים בדבר: מתי שתי המחציות מתקדשות; מה קורה אם הכהן מת בין הקרבת מחצית המנחה בבקר והמחצית שמוקרבת בערב –

לפי פירושו "ביום" = "מיום" (וכן פירושו רס"ג, אבן ג'נאח, רד"ק וחזקוני), וממילא אין כלל התמקדות ביום שבו הכוהן נמשח; מאותו יום ואילך מוטלת עליו החובה להביא מנחה למשכן בכל יום. ככל הנראה למנחה זו מתייחס הכתוב המתאר את הדברים שעליהם אחראי אלעזר בן אהרן בעת מסע המחנות: "וּפְקַדַת אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַלֵּהֶן שֶׁמֶן הַמָּאֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פְּקַדַת פֶּל הַמִּשְׁכָּן וְכָל אֲשֶׁר בּו בְּקֹדֶשׁ וּבְכָלִי" (במדבר ד', טז).

אך עדיין יש מקום לברר את הניסוח הייחודי כאן. מה פשר ההבלטה שהכוהן צריך להקריב מנחה מהיום שבו הוא מתחיל לעבוד ("נמשח")? וכי מה היה עולה על דעתנו? שילד קטן מקריב מנחה זו? ומדוע הדגשה זו אינה מוזכרת בהדלקת המנורה או בזריקת דם העולה על המזבח? ייתכן שכאן טמון הרמז לאופי מנחת כוהן זו ולעיקר תפקידה.

רבים כאן העירו שדרך הקרבת מנחה זו הכוהנים מבטאים את היותם כפופים לה', שהם עובדים בשמו ומטעמו: "לכהנים, שבראשם עומד הכהן הגדול, יש 'חוק עולם', היינו הכנסה קבועה עולמית מאת ה'. לכן גם הם יקריבו 'חק עולם לה' כדי שיהיו תמיד חדורי הכרה שהם יושבים אל שולחן ה'" (רד"צ הופמן, ויקרא, חלק א, עמ' קסא-קסב).

אבל ניתן לדייק את תפקיד הקורבן העומד ברקע מנחה זו בהיבט ספציפי יותר של עבודתם: מנחת התמיד קשורה לאכילתם את הקורבנות. דבר זה עולה בקריאת פרשיית מנחת החביתין על רקע עולת התמיד הדומה לו. מדוע 'עולת התמיד' של עם ישראל היא כבש לעולה ואילו 'התמיד' של הכוהנים הוא מנחת סולת? כפי שכבר הערתי בדיוננו בפרק ב', קורבן המנחה קשור במזון ובפרנסה. הוא אינו מלווה בהצהרה הנוגעת לעצם החיים אלא בצרכי החיים. עולת תמיד של שחר ועולת תמיד של בין הערביים מהווים מסגרת לקורבנות כולם שמוקרבים ביניהם. באופן פלסטי ניתן לומר שעולת השחר מייצגת את פתיחת פה המזבח לקבלת הקורבנות של אותו היום, ותמיד של בין הערביים סוגר את הפה של המזבח (ראו למשל בפסחים דף נ"ח ע"ב), ועל כן אין קורבנות שמובאים לפני התמיד המוקרב בבוקר ואין קורבנות שבאים לאחר תמיד של בין הערביים שמבטא את סוף היום של המזבח (מלבד

הכוהן ההדיוט שמתחיל עבודתו "באה להכשיר את הכוהן לעבודה במקדש, ואילו מנחת הכוהן גדול עבודה היא מעבודות המקדש". בכך הוא ביקש לבאר מדוע מנחת הכוהן ההדיוט אינה דוחה את השבת ואילו מנחת חביתין דוחה שבת. לאור כך גם ברור מדוע הרמב"ם לא מנה את מנחת החינוך כמצוות עשה עצמאית שהרי היא אינה אלא הכשר עבודה של הכוהן, בעוד שמנחת חביתין נמנית כמצווה בפני עצמה וזאת מפני שהיא חלק מעבודות המקדש.⁴

אולם, בשונה מקריאת חז"ל, פרשנים לאורך כל הדורות הציגו שלפנינו 'מנחת חביתין' בלבד שאותה יש להקטיר בכל יום בבוקר ובין הערביים. כך ראה את הדבר כבר פילון האלכסנדרוני:

"התרומה ההולמת את הכוהנים אינה מן החי, אלא מן הדבר הטהור ביותר במזון האדם. סולת היא מנחת התמיד שלהם. עשירית המידה הקדושה מוקרבת מדי יום... מטוגנת בשמן, ולא נותר ממנה מאומה לאכילה, כי חוק הוא שכל מנחת כהן כליל תהיה".⁵

מניסוח דבריו גם עולה, שהחובה אינה מוטלת על הכוהן הגדול דווקא, אלא כל הכוהנים מביאים יחד מנחה בכל יום. לפי הבנה זו, הניסוח "וְהִלַּחְתָּ הַמִּשְׁחָה תַּחְתֵּי מִבְּנֵי יַעֲשֶׂה אֹתָהּ" אינו מכוון לכהן גדול, אלא לכל כהן.

צריך להודות, שמעצם העובדה שבציווי על ימי המילואים לא הוזכרה מנחה זו (למנחה המוזכרת שם יש תפקיד אחר), כבר נוטה הלב לאמץ את הקריאה שהציווי עוסק במנחת חביתין יום-יומית ולא במנחה שבה מתחנכים לעבודה, ושמצופה היה למצוא כמותה בימי המילואים.

ההנחה של פילון – ושל נוספים – שהפסוקים מתארים רק את 'מנחת החביתין' המוקרבת מידי יום, נדרשת להתמודד עם הפסוק המתאר את הקרבת המנחה "ביום הַמִּשַׁח אֹתוֹ". אם מדובר במנחה שמקריבים מידי יום מדוע הכתוב מבליט דווקא את היום שבו הכוהן נמשח? נדמה שאת הפתרון ללשון זו הניח ראב"ע:

"ורבים אמרו כי זה ב'ת תחת מ"ם, והטעם, כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו" (פירושו לויקרא ו', יג).

5 על החוקים לפרטיהם, א', סעיף 255 (כתבי פילון האלכסנדרוני, תרגמה ח' שור, ירושלים תשנ"א, עמ' 285).

4 הרב ד"ה וינר, ממלכת כהנים: עיון במצוות הכהונה, עכו תשס"ו, עמ' עט.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן
עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט
בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <https://etzion.org.il/>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

קורבן פסח המובא בזמן שהוא לא יום ולא לילה; לאחר שיצא יום י"ד בניסן ועוד לא נכנס יום ט"ו בניסן).

מסתבר, שבמקביל לפתיחת פה המזבח שאוכל את הקורבנות, יש לפתוח ולסגור גם את פיותיהם של הכוהנים שאוכלים מטעמו של המזבח. כשם שאכילת המזבח נפתחת בבוקר וננעלת בין הערביים בשני כבשי התמיד כך אכילת הכוהנים נפתחת בבוקר וננעלת בין הערביים על ידי מנחת חביתין. בפועל, יכולים הכוהנים להמשיך ולאכול גם בלילה – ממש כשם שגם המזבח ממשיך ואוכל גם בלילה, אולם לא מובאים אל אש המזבח או אל פיות הכוהנים קורבנות חדשים שלא הוקרבו במשך היום (ראו על כך עוד להלן).

כלומר, מנחת החביתין אינה רק כתב מינוי לכוהנים בכל יום שבו הם עובדים; קורבן זה מאפשר לפיותיהם לאכול מן הקודש; הוא מגדיר את אכילתם כהמשך אכילת מזבח. לכן הכוהנים צריכים להביא כ'תמיד' שלהם דווקא קורבן מנחה, שיש בכוחו לסמל את המזון ואת הפרנסה, את האכילה ואת סיפוק צרכי החיים. אין כמו קורבן המנחה בכדי להצהיר שאכילת הכוהנים היא אכילת קודש, כבאי כוחו של המזבח. הבאת המנחה מבטאת שהכוהנים אינם רעבתנים שאוכלים לצורך עצמם; הם אינם כאלו שאוחזים בידם מַזְלָג שְׁלֹש הַשָּׂנַיִם ונוטלים מתוך סירי הבישול לַל אֲשֶׁר יַעֲלֶה הַמַּזְלָג. אדרבה: כל אכילתם מצויה בתוך מסגרת הקורבן שהם עצמם הביאו לה' וקיבלו ממנו רשות לאכול את בשר הקורבנות ולחמם.

לפיכך יש ערך מיוחד בשילוב 'משיחתו' של הכוהן לתפקידו. ניסוח זה מזכיר לקורא שגם הכוהנים נמשחו – כמו שאר כלי המשכן. משיחתם מזכירה שיש מן המשותף בינם לבין המזבח עצמו – ששניהם נמשחו והתקדשו בשבעת ימי המילואים. מאותו רגע שהכוהנים נמשחו, הם מתפקדים כבאי כוחו של הקודש, וקורבן זה קשור בטבורו לצניעותם של עובדי ה' אלו.

לתפיסה זו של מנחת החביתין יש כמה השלכות, הן כאלו הנוגעים לפרטים המעשיים של ההקרבה (במה שנוגע לזהות הכוהן המקריב אותה – כוהן גדול או כוהן הדיוט, ובאופן חלוקת הקורבן בין הבוקר לבין הערביים) והן פרשניים (כמו השילוב המפתיע של הגדרת הכוהן מזמן 'משיחתו'). לאור קריאה זו ניתן גם להבין את שיטת חז"ל שראו בפסוקים אלו גם 'מנחת חינוך' ולא רק את מנחת החביתין העולה בפשטי המקראות. בהשלכות אלו נדון בשיעורנו הבא.